

Ljusnan-Voxnans Vattenvårdsförbund

Hållbara vattenmiljöer i Härjedalen – förutsättningar och möjligheter

Tony Persson och Daniel Rickström

2020-11-30

Innehåll

1 Bakgrund.....	3
2 Kommunernas förutsättningar och åtaganden i vattenförvaltningen	3
3 Vad är en vattenplan?	5
4 Vattenplan disposition	6
5 Vattenplanen och de lokala åtgärdsprogrammen i Härjedalen	8
6 Referenser	9

1 Bakgrund

Diskussioner om att ta fram en plan för hållbara vattenmiljöer, eller en vattenplan, för Härjedalens kommun har förts i olika sammanhang efter att EUs ramdirektiv för vatten (Vattendirektivet) antogs. Kommunernas roll i arbetet med att uppnå vattendirektivets kvalitetskrav god ekologisk status (eller god ekologisk potential) för alla vattenförekomster har sedan miljökvalitetsnormerna började gälla varit i högsta grad oklar men en av de åtgärder som det dock åligger vattendistriktens kommuner att genomföra är att *Kommunerna ska upprätta och utveckla vatten- och avloppsvattenplaner för att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas. Åtgärden behöver genomföras i samverkan med länsstyrelserna*. Havs- och vattenmyndigheten eller vattenmyndigheterna anger inte specifikt vad en vattenplan ska innehålla eller hur den ska organiseras men det finns en del material som tagits fram i olika projekt under senare år som ger bra vägledning om hur en vattenplan tas fram och hur den kan anpassas för en viss kommuns förutsättningar, exempelvis den handbok som tagits fram inom EU-projektet LIFE IP Rich Waters: "Handbok för strategisk kommunal vattenplanering"

Syftet med detta PM är att ge en översikt om de krav som ställs på kommunerna i vattenmyndigheternas åtgärdsprogram och hur en vattenplan ska kunna tas fram med de specifika förutsättningar och möjligheter som finns i Härjedalens kommun. PM'et är också tänkt att fungera som underlag för att söka medel för finansiering av.

2 Kommunernas förutsättningar och åtaganden i vattenförvaltningen

Arbetet med att hantera vattenresurser och med frågor som tydligt påverkar vattenkvaliteten i landets kommuner har pågått under lång tid. Fokus har tidigt varit att garantera dricksvattenförsörjningen och att skapa en effektiv hantering av avloppsvatten. Verksamheterna är centrala i kommunernas dagliga arbete och omfattas av en omfattande lagstiftning som tagit form under decennier. Detta har gjort det möjligt för kommunerna att arbeta strategiskt med bland annat VA-frågor eftersom ansvaret för dessa tydligt har varit kommunernas. Tjänsterna som levereras finansieras också genom en avgift från kommuninvånarna vilket gjort att det funnits incitament att skapa en så effektiv organisation som möjligt för arbetet med dessa frågor. På senare tid så har även andra frågor som inte direkt rör dricksvattenförsörjning eller "traditionell" avloppsvattenhantering blivit allt viktigare för kommunerna, bland annat hur dagvatten ska hanteras i tätbebyggda områden. Detta ett tydligt exempel på en kommunal angelägenhet eftersom dagvatten hanteras i stort sett som avloppsvatten om belastningen sker inom områden som omfattas av en detaljplan om det inte handlar om dagvatten från enskilda fastigheter. Det finns alltså en tydlig lagstiftning och då även en ansvarsfördelning och en organisation som kan arbeta strategiskt med frågan eller problematiken.

Nya krav ställs på kommunerna genom EUs ramdirektiv för vatten, eller Vattendirektivet, som antogs 2000 och som syftar till att skydda och förbättra EUs alla vatten. I Sverige infördes vattendirektivet i svensk lagstiftning år 2004 genom miljöbalken och genom flera förordningar. Ansvaret för genomförandet av vattenförvaltningen har de fem länsstyrelser som också är vattenmyndigheter. Havs- och vattenmyndigheten stödjer Vattenmyndigheterna genom vägledning och tar fram föreskrifter och rapporterar även arbetet till EU. Arbetet med vattenförvaltning drivs i cykler om sex år, där olika arbetsmoment återkommer. Den första cykeln avslutades 2009, följande avslutades 2015, samt 2021. En cykel inleds med att vatten kartläggs utifrån befintlig övervakning. Underlaget används sedan för att bedöma och klassificera vattnets tillstånd och påverkan, fastställa miljökvalitetsnormer och vilka åtgärder som behöver vidtas för att nå god vattenkvalitet. Förvaltningsplaner upprättas för arbetet.

Ansvaret för genomförandet av vattendirektivet ligger alltså hos vattenmyndigheterna och länsstyrelserna vilket gör att kommunernas ansvar blir mycket otydligt i frågor som inte direkt är

kopplade till då exempelvis VA eller dagvatten. I de aktuella förvaltningsplanerna för perioden 2016-2021 så har även kommunerna åtta åtgärder listade:

Åtgärd 1: Kommunerna ska bedriva tillsyn enligt miljöbalken inom sina verksamhetsområden, avseende verksamheter som påverkar vattenförekomster, i sådan omfattning att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas. Åtgärden ska medföra att det för sådana verksamheter ställs krav på åtgärder som bidrar till att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas. Åtgärden ska påbörjas omgående och genomföras löpande.

Åtgärd 2: Kommunerna ska bedriva tillsyn så att *a)* utsläppen av kväve och fosfor från jordbruk och hästhållning minskas samt att *b)* tillförseln av växtskyddsmedel minskar, till vattenförekomster där det finns en risk för att miljökvalitetsnormerna för vatten inte kan följas på grund av sådan påverkan. Åtgärden ska medföra att det för berörda verksamheter ställs krav på åtgärder som bidrar till att miljökvalitetsnormerna för vatten kan följas. Åtgärden ska påbörjas omgående och genomföras kontinuerligt.

Åtgärd 3: Kommunerna ska prioritera och genomföra sin tillsyn så att de ställer de krav som behövs för att utsläppen av näringsämnen och prioriterade och särskilda förorenande ämnen från *a)* avloppsledningsnät och *b)* avloppsreningsverk minskar till vattenförekomster där det finns en risk för att miljökvalitetsnormerna för vatten inte kan följas på grund av sådan påverkan. Åtgärden ska påbörjas omgående och genomföras kontinuerligt.

Åtgärd 4: Kommunerna ska säkerställa minskade utsläpp från enskilda avlopp, genom: *a)* att ställa krav på begränsade utsläpp av fosfor och kväve där det behövs för att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas, *b)* att prioritera tillsynen av enskilda avlopp för att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas. Åtgärden ska påbörjas omgående genomföras kontinuerligt.

Åtgärd 5: Kommunerna ska säkerställa ett långsiktigt skydd för den nuvarande och framtida dricksvattenförsörjningen. Kommunerna behöver särskilt

- a) anordna erforderligt skydd för allmänna och enskilda dricksvattentäkter som försörjer fler än 50 personer eller där vattentäktens uttag är mer än 10 m³ /dygn
- b) göra en översyn av vattenskyddsområden som inrättats före miljöbalkens införande och vid behov revidera skyddsområdets avgränsningar och tillhörande föreskrifter så att tillräckligt skydd uppnås,
- c) bedriva systematisk och regelbunden tillsyn över vattenskyddsområden,
- d) uppdatera översiktsplanerna med regionala vattenförsörjningsplaner,
- e) säkerställa att tillståndspliktiga allmänna yt-och grundvattentäkter har tillstånd för vattenuttag.

Åtgärden ska vara vidtagen senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande.

Åtgärd 6: Kommunerna ska genomföra sin översikts- och detaljplanering samt prövning enligt plan- och bygglagen så att den bidrar till att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas. Åtgärden behöver genomföras i samverkan med länsstyrelserna. Åtgärden ska vara vidtagen senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande.

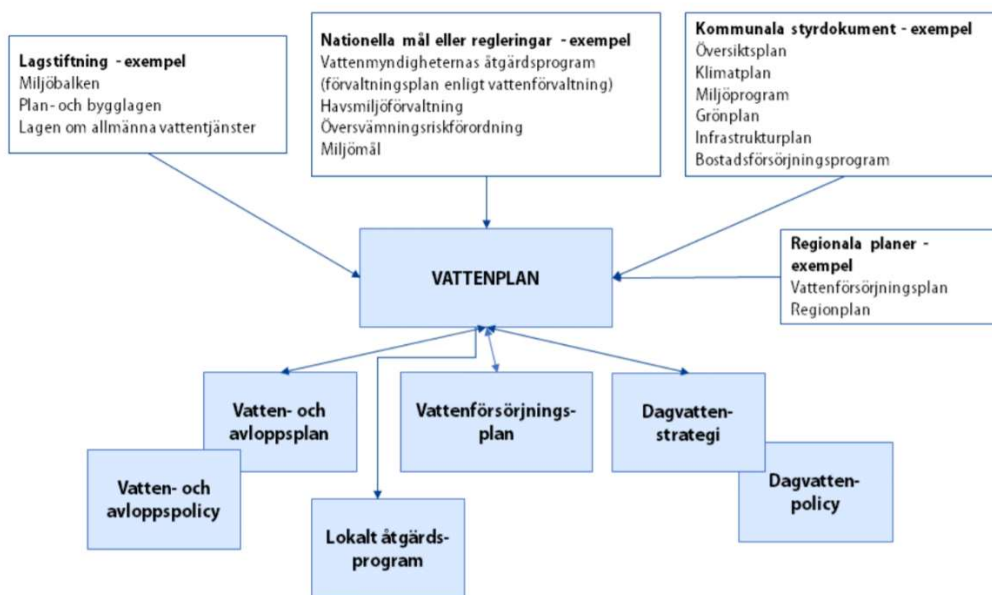
Åtgärd 7: Kommunerna ska upprätta och utveckla vatten- och avloppsvattenplaner för att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas. Åtgärden behöver genomföras i samverkan med länsstyrelserna. Åtgärden ska vara vidtagen senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande.

Åtgärd 8: Kommunerna ska utveckla planer för hur dagvatten ska hanteras inom kommunen med avseende på kvantitet och kvalitet. Dagvattenplanerna ska bidra till att de åtgärder vidtas som behövs för att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas. Åtgärden ska vara vidtagen senast tre år efter åtgärdsprogrammets fastställande.

De åtta åtgärder som åläggs kommunerna innebär alltså, utöver att se till att lagstiftningen om miljöfarliga verksamheter följs, i princip att även tillse att miljökvalitetsnormerna för vatten följs med avseende på föroreningsutsläpp. Detta innebär en stor utvidgning av kommunernas ansvar och kräver nya arbetssätt som behöver etableras i befintliga organisationer. Mot bakgrund av detta så blir åtgärd 7, att kommunerna ska upprätta och utveckla vatten- och avloppsvattenplaner för att miljökvalitetsnormerna för vatten ska kunna följas, central för det framtida arbetet med hanteringen av kommunens vattenresurser och arbetet med att förbättra vattenmiljön.

3 Vad är en vattenplan?

Strategisk vattenplanering handlar om att skapa ett sammanhållet arbetssätt för kommunens vattenfrågor. En vattenplan-beskriver hur kommunen arbetar med vattenfrågor. Dokumentet beskriver målsättningar, ansvar och organisation, utmaningar och behov och hur arbetet ska finansieras. En vattenplan bör vara styrande för hur vattenplaneringen ska ske inom kommunen. Vattenplanen används för att beskriva hur kommunen arbetar med skydd och utveckling av vattenmiljöerna för att ta tillvara på vattnets ekologiska, ekonomiska och sociala värden. Den beskriver hur miljökvalitetsnormerna för vatten ska följas. Den utgör ett stöd i fysisk planering, både översiktsplanering och detaljplanering. Vattenplanen blir ett internt och externt kommunikationsunderlag för att ange hur kommunens vattenarbete ska utvecklas så att ett tydligt fokus på operativa åtgärder nås. Den är underlag i verksamhetsplanering och budgetarbete. Vattenplanen ska inte förväxlas med en vattenförsörjningsplan, dagvattenplan eller VA-plan som alla fokuserar på enskilda delar av vattenplaneringen. En vattenplan beskriver hur vattenfrågorna ska hanteras som helhet. Dessa dokument kan vara fristående eller fogas samman som delar av vattenplanen (Figur 1).

Figur 1 Hur en vattenplan kan förhålla sig till andra kommunala styrdokument, förslag på hierarki mellan dokumenten, lagstiftning och andra relevanta dokument (från LIFE IP Rich Waters)

4 Vattenplan disposition

Följande är ett förslag på disposition och är bygger på "Handbok för strategisk kommunal vattenplanering" från projektet LIFE IP Rich Waters (vattenplanering.se):

1. Förord

- Beskriv målgrupper för dokumentet: vem som ska läsa det och vem som ska använda dokumentet.
- Beskriv varför kommunen arbetar med en sammanhållenvattenplanering, exempelvis "med en god vattenplanering minimerar kommunen risken för en framtida degradering av vattenmiljöer, överträdelse av miljökvalitetsnormerna samt kan tillgodose exempelvis en framtida dricksvattenförsörjning och höga rekreativvärden" (från HaV:s vägledning om kommunal VA-planering rapport 2014:1).
- Beskriv hur vattenplanen hänger ihop med övriga kommunala styrande dokument, kommunens utmaningar, hur dokumentet ska användas och vem som är ansvarig för det.

2. Sammanfattning

Sammanfattning av dokumentets innehåll. Lyft särskilt fram målsättning för vattenplaneringen, hur dokumentet beslutats samt organisation och ansvarsfrågan.

3. Varför behöver vi en god vattenplanering?

- Beskriv varför kommunen behöver en god vattenplanering. Exempelvis kan en kommun ha flera målsättningar för vattenmiljöerna. Exempel är att följa miljökvalitetsnormerna för vatten, bevara höga naturvärden, skapa god dricksvattenförsörjning, arbeta med ekosystemtjänster. Om avvägningar mellan olika intressen är beslutade så kan de beskrivas här.
- Beskriv önskvärd utveckling för vattenfrågorna, också i ett förändrat klimat. Ge gärna exempel på synergieffekter mellan den kommunala vattenplaneringen och andra kommunala uppdrag, exempelvis miljömålsarbete, Agenda 2030 eller näringslivsutveckling.
- - Syfte och mål med vattenplanen.
 - Målgrupp för vattenplanen.
 - Vad beskriver planen? Vilket mål har kommunen med vattenarbetet? Är detta en revision/påbyggnad av en tidigare vattenplan/vattenrelaterad plan? Varför behövde den gamla i så fall revideras?
 - Kommer planen ta över några ansvarsområden från tidigare planer/styrdokument? Kommer den ersätta något annat styrdokument?
 - Finns det några avgränsningar i arbetet med vattenplanen? Hur hanteras dessa avgränsningar, till exempel frågor som utgår?

4. Kommunens utmaningar och möjligheter – fördjupningar i både nuläge och i framtida utmaningar

- Vattenplanen kan beskriva vilka naturvärden som är värdefulla och hur de vattenrelaterade miljöproblemen ser ut. Detta bör dock göras översiktligt men kunskapsunderlag bör samlas in brett. Kommunen med bolag har som tillsyns- och tillståndsmyndighet, samhällsplanerare, VA-huvudman, dricksvattenproducent samt som markägare och verksamhetsutövare ansvar för olika vattenfrågor. Kommunens många roller och ansvar innebär både utmaningar och möjligheter. I denna del av vattenplanen bör olika typer av utmaningar och möjligheter beskrivas.

- Om det finns ett behov av detaljerade beskrivningar av miljötillståndet, lägg det i bilagor. Exempelvis: bild över kommunens yta och avrinningsområden samt en kortfattad beskrivning av områdets geologiska, hydrologiska egenskaper samt historisk markanvändning.
- Beskriv kortfattat vattenmiljöernas kemiska, kvantitativa och ekologiska status, gärna med kartor och figurer för att få med så mycket information som möjligt. Förutom problematik som övergödning och överexploatering av vattenresurser, ska också frågor som t.ex. fysiska förändringar och invasiva arter behandlas.
- Beskriv kortfattat kommunens verksamhet upp- och nedströms samt vattenanvändningen i kommunen. Gärna med kartor. Väg in samtliga vattenmiljöer (sjöar, vattendrag, grundvatten och våtmarker) inom de avrinningsområden som finns inom kommunen.
- Beskriv värdefulla områden och vilka påverkanskällor dessa har. Exempel på värdefulla områden är vattenskyddsområden, våtmarker, naturskydds-områden eller andra för kommunen viktiga användningsområden för vattnet.

5. Hur ska vi arbeta med våra vatten? Strategiska vägval och övergripande åtgärdslista för hur vattenarbetet ska utvecklas inom kommunen

Beskriv strategiska vägval kring vattenplaneringen utifrån det kunskapsunderlag som finns. Hur ska kommunen arbeta med vattenfrågorna utifrån nuläge, framtida möjligheter, behov, etc.? Vilka åtgärder behöver vidtas för att nå mål med vattenplaneringen?

- Hur ska vattenarbetet utvecklas? Föreslå en gemensam kommunal arbetsprocess.
- Beskriv även vilka åtgärder som behövs för att nå en sammanhållen vattenplanering för kommunen. Åtgärdslistan bör innehålla de åtgärder som behövs för att skapa en långsiktigt hållbar vattenplanering. Det kan handla om att arbeta för att vattenfrågorna ska komma in i olika processer, att utveckla tillsynsplanen eller att se till att det finns en tillräcklig dricksvattenförsörjning. Olika utredningsuppdrag som fördjupar sig i exempelvis åtgärdsplanering, kartläggning eller miljöövervakning passar här. Sammanfatta vattenplanens innehåll i en kortfattad handlingsplan/ aktivitetslista.
 - Vad ska göras?
 - Vem är ansvarig för att det utförs?
 - När ska det göras?
 - Hur lång tid kommer det ta?
 - Finns det associerade kostnader?
 - Vad får det för effekt?
 - Beskriv principerna för att prioritera åtgärder.

6. Krav på kommunen att hantera vattenfrågor – lagkrav och riktlinjer

Denna del kan också läggas som bilaga med kort referat i avsnittet om varför kommunen behöver arbeta med en strategisk vattenplanering.

- Vilken lagstiftning och riktlinjer behöver kommunen förhålla sig till? Exempelvis miljö kvalitetsnormer för vatten.
- Finns det kommunala styrande dokument och annat kommunalt arbete som är relevant för vattenplanen? Kommuner ska följa styrdokument som översiktsplaner (enligt PBL) och detaljplaner. Andra styrdokument som kan vara relevanta är naturreservatsbestämmelser, livsmedelslagen, vattendirektivet eller miljövårdsavtal.

7. Organisation och budget – ansvarsfördelning och budgetplanering

Beskriv organisation och ansvarsfördelningen inom kommunen. Detta ska vara kopplat till de aktiviteter som ska utföras enligt vattenplanen för att uppfylla vattenplanens syfte och mål. Skilj på kommunens olika roller vid beskrivningen av ansvar. Beskriv även samverkan med externa aktörer. Beskriv också principerna för budgetplanering, exempelvis när planering av årliga insatser sker och vem som beslutar om dessa.

- Vem är ansvarig för vilka frågor?
 - Finns en styrande grupp? Vilken roll och mandat har gruppens deltagare?
 - Finns en vattensamordnare? Vilken roll har den, mandat?
 - Finns det tjänstepersongrupper som genomför vattenarbetet?
 - Hur ska arbetet finansieras internt? Finns det öronmärkta pengar för vattenplaneringen?
- Om det finns mellankommunal samverkan, vilken kommun ansvarar för vad och hur ska samarbetet se ut? Hur finansieras och organiseras den samverkan?
 - Beskriv samverkan med andra aktörer i avrinningsområdet, både upp- och nedströms. Hur finansieras och organiseras den samverkan?

8. Uppföljning

- Vem ansvarar för vattenplanen? Vem ansvarar för uppföljningen?
- Vad ska följas upp?
- På vilket sätt ska det följas upp?
- Hur ofta ska uppföljning ske?

9. Bilagor och kompletterande dokument

Det kan underlätta att tänka på vattenplanen som två delar: en bakgrundsdel som redogör för de förutsättningar som finns och hur dagens vattenmiljö ser ut, samt en handlingsplan för var man vill ta sig och hur detta planeras att nås.

- Fördjupningar i ekologisk status/miljöproblematik. Hänvisningar till VISS.
- Fördjupningar om specifika områden.
- Bakgrundsbeskrivningar om vattenförvaltningen.
- Kompletterande dokument så som definitionslistor.

5 Vattenplanen och de lokala åtgärdsprogrammen i Härjedalen

Den generella dispositionen för en vattenplan fungerar givetvis för en enskild kommun, men för Härjedalen finns det speciella omständigheter som måste hanteras och det är att flera verksamheter och särskilt då i sammanhanget, VA-bolaget, Vatten- och Miljöresurs, drivs tillsammans med Bergs kommun. Vatten- och Miljöresurs ansvarar för de båda kommunernas vatten- och avloppsanläggningar, d.v.s. producerar och distribuerar dricksvatten samt tar hand om och renar avloppsvattnet. Bolaget ansvarar också för att samla in och omhänderta allt hushållsavfall och slam från enskilda brunnar i Bergs och Härjedalens kommuner. Bolagets ansvar är tydligt, men eftersom VA och existerande VA-planer har en viktig koppling till Vattenplanen (Figur 1) så är det viktigt att kommunerna samverkar även i övergripande frågor som inte direkt berör men som kan komma att påverka VA och att det då är klargjort hur samarbetet ska se ut eller vilken kommun ansvarar för vad. Inte minst blir detta viktigt när det gäller frågor som berör finansiering av åtgärder. Att Härjedalens och Bergs kommuner har viktiga funktioner gemensamt innebär att det blir mycket viktigt att diskutera eventuella avgränsningar.

Vattenplanen beskriver ju hur kommunen arbetar med vattenfrågor i form av målsättningar, ansvar och organisation, utmaningar och behov och hur arbetet ska finansieras. Att ta fram en vattenplan enligt dispositionen i kap. 4 är på många sätt bara början på arbetet för att skapa hållbara vattenmiljöer i Härjedalen. Det viktigaste är att redan från start arbeta med att ta fram de lokala åtgärdsprogrammen eftersom dessa kommer att kräva prioriteringar som kommer att gå hand i hand med formuleringen av de målsättningar kommunen har med sitt långsiktiga arbete med vattenmiljön. Åtgärder inom VA och andra organiserade och planlagda vattenrelaterade verksamheter, såsom kalkning av vattendrag, kommer inte att vara centrala för framtagandet av de lokala åtgärdsprogrammen, utan åtgärder som direkt kopplar till uppnåendet av miljö kvalitetsnormerna i fysiskt påverkade vatten kommer att bli de viktiga. Härjedalen har i detta avseende en speciell utgångspunkt eftersom mycket av den påverkan på vattendrag och till viss del även sjöar som gör att inte miljö kvalitetsnormen uppfylls är kopplad till fysisk påverkan på ett eller annat sätt. Flottningen och vattenkraftsindustrin har lett till att många vattendrag är rensade från sten och block och det finns många både större och mindre vandringshinder. Länsstyrelsen har helhetsgreppet på dessa frågor men genom att arbeta fram en vattenplan och lokala åtgärdsprogram så kan kommunen ta initiativet och formulera dessa så att även den samhällsnyttan blir tydligt prioriterad, det vill säga ekonomisk utveckling, exempelvis genom fisketurism, friluftsliv, fågelliv och allt som kopplar till detta: träpromenader, bryggor, grillplatser och fågeltorn.

Basen i de lokala åtgärdsprogrammen blir alltså vattendrag, sjöar och våtmarker där åtgärder måste beskrivas och kostnadsberäknas och inte minst prioriteras. Vilka vattendrag/biflöden/delsträckor ska åtgärdas först? Här kommer lokalkännedomen, vad folk i bygden vill ha att bli viktig och det blir då viktigt att i vattenplanen ha beskrivit hur den kommunikationen ska utföras. Vilka är aktörerna som kan nyttjas? Fiskevårdsområdesföreningarna och lokala entreprenörer blir viktiga samarbetspartners när det gäller prioritering av åtgärder.

För de lokala åtgärdsprogrammen så kommer en hel del data att behöva samlas in och projekteringar att behöva utföras. För varje enskild åtgärd så kommer frågor som: vad som ska göras och i vilken ordning ska det göras för att uppnå flest av de uppsatta målen eller största nytta att komma att behöva besvaras. Till hjälp finns vattenmyndigheternas databas VISS där bra översiktsmaterial finns i form av basdata, kartmaterial och klassificeringar. När det gäller beskrivningen av det lokala miljöproblemet och om det först och främst är ett verkligt problem, vilken åtgärd som behövs och hur mycket det kommer att kosta så behövs ytterligare utredningar.

6 Referenser

LIFE IP Rich Waters webbplats: www.vattenplanering.se

Vattenmyndigheterna webbplats: <https://www.vattenmyndigheterna.se/atgarder/distriktens-atgardsprogram/atgarder-for-kommuner.html>